

Vi undersöker. Vi upplever. Vi gör.

HANDBOK FÖR FILMFOSTRAN

valve
OULUN LASTEN-
KULTTUURIKESKUS

Tommi Nevala

© Uleåborgs stads bildnings- och kulturtjänster
Kulturhuset Valve, Filmskolan Valve
Skolornas filmvecka
Originalets titel: *Tutkitaan. Koetaan. Tehdään. Elokuvasvatuksen käsikirja*, 2019

Text: Tommi Nevala
Fotografier: Juuso Haarala
Layout: Miro Turunen, Joona Laitinen & Ida Hyvönen
Grafik: Joona Laitinen

www.kulttuurivalve.fi/elokuvakoulu
www.elokuvaviikko.fi
www.lastenkulttuuri.fi
valveen.elokuvakoulu@ouka.fi

© Creative Commons CC BY-NC-SA 4.0

Tryckeri: Grano Oy, Uleåborg, 2023
Första upplagan

ISBN 978-952-7094-95-2

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING:	MOT ETT EXPERIMENTERANDE, UNDERSÖKANDE OCH AKTIVT ARBETE Vad är filmfostran? Film och fostran som begrepp Från filmtittare till filmskapare Skolornas filmvecka som grundsten för filmfostran	4
DEL 1:	VI UNDERSÖKER Kamerapennans pedagogik Integrering i läroämnena Bekanta dig med filmens historia genom att göra själv samband med grunderna i läroplanerna för den grundläggande undervisningen	14
DEL 2:	VI UPPLEVER Grunden till en livslång filmrelation Hurdana filmer borde eleverna titta på? Från första intrycket till tolkning Metoder för att göra filmanalys Insiktsfull filmanalys samband med grunderna i läroplanerna för den grundläggande undervisningen	26
DEL 3:	VI GÖR Lätt att göra – och svårt Bilderna klarnar steg för steg Förhållanden i skolan, inverkan på arbetet Tips för arbetet samband med grunderna i läroplanerna för den grundläggande undervisningen Mål och utmaningar i filmskapande	39
SLUTORD:	FILMEN HÖR TILL SKOLAN Filmen som en del av fenomenbaserat lärande Filmen hör till skolan Källor	58

INLEDNING

***MOT ETT EXPERIMENTERANDE,
UNDERSÖKANDE OCH AKTIVT ARBETE***

VAD ÄR FILMFOSTRAN?

“Det här är det bästa vi haft i skolan”, skrev ett 10-årigt barn i hörnet på responsblanketten efter en animationsverkstad som ordnades i en skolklass. Kommentaren är ett bevis på att filmens pedagogiska möjligheter i skolundervisningen. Med hjälp av filmen är inläringen som bäst erfarenhetsbaserad och minnesvärd. På sätt och vis har det alltid varit så, fast formerna för filmfostran i sig har förändrats under åren. I och med att till exempel nya teknologier tagits i bruk har det gjort det möjligt att använda rörlig bild på ett nytt sätt även som en del av meningsfullt lärande, där till exempel elevernas aktivitet, konstruktivitet och samarbete betonas.

I praktiken har filmfostran funnits lika länge som filmen. Vid sekelskiftet 1800–1900-talen berättade bröderna Lumières filmer om den omgivande verkligheten på ett revolutionärt sätt. Människor kunde för första gången se och uppleva rörliga bilder på biografens vita duk. Metoderna för framställning av film var nya för åskådarna och genom filmmediet upplevdes något stort. Fast metoderna för framställning av film har blivit en konvention och vi förväntar oss dem, möter vi ännu filmer som överraskar och orsakar starka känsloreaktioner i oss. För barn är utvecklingen av den egna filmrelationen bara i början. Filmfostrarens roll är viktig för att visa barn nya filmvärldar.

I synnerhet i USA framhölls på 1920-talet en skyddande synvinkel på filmfostran och oron för den nya teknologins inverkan på medborgarnas moral, strävan var också att uppfostra åskådare till rätt värderingar (Sihvonen 1988, 118–120). Termen filmfostran började användas i Frankrike på 1920-talet (Fedorov 2008, 57).

Så sakteliga utvecklades en inriktning för estetisk filmfostran som betonade filmens konstväsen och upphovsmannaskap. Till naturen var filmfostran teoretisk lära om filmen. En motsvarande inriktning kom också till vår skolvärld till följd av det audiovisuella folkbildningsarbetet på 1950-talet. Den inhemska pionjären i området, Helge Miettinen, talade om audiovisuellt folkbildningsarbete som ett sätt att medvetet beakta medieverktygen i undervisningssituationen. (Nevala 2014)

På samma sätt som mediefostran har också filmfostran flera teoretiska angreppssätt som kan betona till exempel kritik, ett skyddande perspektiv, estetiska egenskaper och kreativt självuttryck eller till exempel filmkunnighet. I verksamheten kring filmfostran kombineras ofta också delar av olika angreppssätt. Vid granskning av filmer kan traditionella metoder användas för närläsning av filmens språk, men dessutom kan vi med kritiska analysmetoder granska filmens kontextuella faktorer som skaparens motiv och verkets målgrupp. Det lönar sig också att kombinera delar av kritisk mediekunnighet med eget filmskapande, då är det möjligt att granska processen för skapandet ur ett vidare perspektiv även ur den här synvinkeln.

I den här handboken ligger fokus på lärande och perspektiven har valts utifrån denna utgångspunkt. Förenklat kan det sägas att det är två inriktningar i filmfostran, där lärandet är inriktat på olika saker. Ur perspektivet av traditionell filmfostran bedöms filmen som ett estetiskt konstverk, där analysen av filmens berättarkonst och verkets kontext betonas. I den här inriktningen är filmen ett tydligt mål för lärande och undervisning. Efter hand kom det andra medier vid sidan av filmen, vilka för sin del även påverkade hur skolundervisningen förhöll sig till film och filmfostran.

Massmediefostran, kommunikationsfostran och slutligen mediefostran är begrepp genom vilka man försökte granska, hur barn och unga under respektive tidsperioder använder media.

Nuförtiden är skolornas filmfostran en del av medie- och konstfostran. Fortfarande är frågor om filmens konstkaraktär, språk och upphovsmannaskap viktiga infallsvinklar. Vid sidan av dessa har den så kallade inriktningen mediefostrande filmfostran bildats, där filmen inte så mycket ses som mål för lärandet utan som redskap för lärande. Filmen fungerar som ett redskap när man till exempel genom att titta på film lär sig mer om undervisningsämnet (mediefostran med medier). Tanken om filmen som ett redskap för lärande är inte ny, för redan år 1913 påpekar Thomas A. Edison att "It is possible to teach every branch of human knowledge with the motion picture. Our school system will be completely changed in ten years". (Smith 1913, 24)

I den här handboken är betoningen för mediefostrande filmfostran att studera filmen i synnerhet som ett aktivt redskap för lärande. I samband med detta bekantar vi oss med kamerapennans pedagogik, där tanken är att videokameran är som en penna, som används för att lära sig något nytt. Att använda film som ett redskap för konkret lärande möjliggör en verksamhetskultur enligt grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen, där integration och dialog mellan ämnen betonas, elevernas aktiva deltagande samt kännetecknen för meningsfullt lärande (aktivitet, konstruktivitet, samverkande, intentionalitet, konversationsform och interaktion, kontextualitet, reflektivitet och överförbarhet).

Samtidigt är det experimentellt, undersökande och aktivt att kombinera videofilmning med lärande, vilket tillgodogör – och delvis säkert också utvecklar – mediekunskaperna som inlärts

utanför barnens skolvärld. I samband med mediekunskaper talas det ofta om medborgarfärdigheter och grundläggande rättigheter, vilket varje barn och ungdom borde få öva på redan före skolåldern. Inte bara som passiv mottagare av meddelanden utan också som aktiv producent och uttolkare av meddelande.

De tidigare nämnda inriktningarna inom filmfostran stöder ofta varandra och konkurrerar inte eller utesluter inte varandra. Filmen uppfattas inom filmfostran i allmänhet som konst för estetiskt uttryck och berättarkonst. Inriktningen där filmens roll är att fungera som redskap för tänkande och representationen av det, har fått mindre uppmärksamhet. (Kiesiläinen 2017, 8.). Sambandet mellan inriktningarna kan finnas å ena sidan mellan att titta på/analysera film och göra egna filmer och å andra sidan kunskap om filmens historia och utvecklingen av framställningsmetoderna. Inriktningarna möjliggör en mångsidig och rik erfarenhet av filmfostran, där det är möjligt att se och uppleva film samt att göra film själv.

ESTETISK FILMFOSTRAN

- Filmen som föremål för lärandet
- Filmkunnighet, filmens språk, konst, upphovsmannaskap
- Framstående personer
- De centrala filmerna i filmens historia
- Filmens historia
- Analys av filmer
- Teoretisk till sin natur

MEDIEFOSTRANDE FILMFOSTRAN

- Filmen som redskap för lärandet
- Integrering av rörlig bild i olika ämnen och verksamhetsmiljöer
- Stöder målen på mångsidig kompetens
- Produktion av audiovisuella texter
- Aktivt medborgarskap
- Observation av verkligheten och självuttryck
- Interaktion och kommunikation
- Praktisk till sin natur

FILM OCH FOSTRAN SOM BEGREPP

Nuförtiden har filmens begrepp vidgats och det kan till exempel omfatta hemvideor inspelade med mobilkamera. Inom filmfostran talas det ofta om rörlig bild i stället för film, då undviks frågorna "vad är en film" eller "vad klassas som film". I den här handboken klassas i stor omfattning alla genrer och delområden för rörlig bild som film.

Vid definition av termen fostran är utgångspunkten tanken att ändamålet för aktiviteten är fostran. Målet är att få till stånd uppväxt det vill säga bildning. Uppfostran är inverkan på den psykiska utvecklingen på så vis att det sker någon förändring i den som uppfostras. Denna förändring kan till exempel ha samband hur personen förstår film som en del av konst, kultur och språk. I Elokuvasvatuksen opas (Skolbio 2013) definieras att filmfostrans roll är att ge färdigheter att tillägna sig filmkunnighet (Kovanen 2013, 23). Delvis uppnås detta genom att skapa en verksamhetsmiljö där barnet kan förstå saker om filmen som kultur, konst eller språk. Individuella insikter tar barnet vidare in i filmernas värld och utvecklar barnets filmidentitet, det vill säga ett eget filmförhållande, och de egenskaper som förändras och utvecklas i interaktion med filmen.

FRÅN FILMTITTARE TILL FILMSKAPARE

Delvis har digitalteknikens genombrott i videofilmning lett till att språnget från att vara filmtittare till att bli filmskapare blivit lättare än någonsin tidigare. Alla vi bär med oss en videokamera i fickan. Att skapa egna filmer är en slags mästerskapsgren inom filmfostran. Där kombineras att lära sig filmens språk, upphovsmannaskap och användning av videokameran som redskap

för självuttryck, observation och interaktion. Det är ett ypperligt komplement att skapa egna filmer, för att lära sig förstå filmens form och filmkonst på bästa möjliga sätt. Ännu för några år sedan kunde det kännas svårt och tidskrävande att skapa film i skolförhållanden. Förutom videokamera krävdes kassetband, batterier, sladdar och en tillräckligt effektiv dator som det inspelade materialet flyttades till för redigering – och återigen till slut från datorn tillbaka till kassetband för att sparas. Om det önskades en större synlighet för produktionerna, kunde kassetter och dvd-skivor gjorda av dem skickas till olika visningar och festivaler. Nuförtiden kan film spelas in, redigeras och arkiveras samt delas på nätet till en världsomfattande publik genom att använda en och samma enhet, till exempel en smarttelefon eller surfplatta.

Filmning – även videofilmning – har blivit vardagligt till följd av att smarttelefonen blivit vanligare. Videornas andel av mobildatatrafiken har också vuxit explosionsartat under de senaste åren. Videor har blivit ett populärt format för att spara och dela olika iakttagelser såväl i vardagen som under högtidsdagar. Till följd av detta fylls kanalerna på sociala medier av korta videoklipp. Varenda minut laddas det material på flera hundra timmar enbart på Youtube. Världen över tittas det på material på Youtube i en miljard timmar om dygnet. En del av videorna kan bli så kallade virala videor som sprids som virus, och tusentals och globalt upp till miljoner människor tittar på dem. Som ett resultat av detta har det bildats nya samhälleliga trender som att vlogga och lägga ut filmer på Youtube. Granskat i skenet av detta kan vi säga att filmkulturen visar sig vara en väldigt rik och mångformig kulturform.

Det är otvivelaktigt en av de viktigaste konstformerna under de senaste hundra åren, men i skolundervisningen har dess pedagogiska potential oftast blivit outnyttjad – tråkigt ofta har filmens roll varit att fungera som underhållning, vid sidan av annat skolarbete.

SKOLORNAS FILMVECKA SOM GRUNDSTEN FÖR FILMFOSTRAN

Filmfostran i skolorna innebär som bäst att filmens roll är att fungera som konst, kultur och språk. I den här handboken berörs dessa tre roller som filmen har i tre avsnitt, vilka är vi undersöker, vi upplever och vi gör. Avsnitten ger praktiska tips för arbete med filmfostran, öppnar upp pedagogiken inom olika delområden i filmfostran och ger svar på frågor: Vad är filmfostran? Varför borde filmfostran övas i skolan?

Indelningen av handboken baseras på den nationella pedagogiska läroplanen för Skolornas filmvecka. Där har konstens, kulturens och språkets väsen i filmen tagits till filmfostran genom att dela in filmveckans struktur i ovan nämnda tre delar: vi undersöker, vi upplever och vi gör. Fast alla delar är självständiga, fungerar de även överlappande och stöder varandra i studier av filmkunnighet.

Filmveckan är en filmfostrande temavecka som är riktad till skolor inom den grundläggande utbildningen, och under temaveckan används filmen som redskap enligt kamerapennans pedagogik i att lära sig olika ämnen, bekanta sig med filmframställningens alfabet och filmens kulturarv genom att titta på filmer och själv göra filmer. Det här är ett bra recept för filmfostran och för fenomenbaserade studier av film.

Filmveckans material och filmer som skolorna kan titta på finns på webbplatsen www.elokuvaviikko.fi (på svenska www.elokuvaviikko.fi/sv). Allt innehåll i filmveckan behöver man inte göra under en vecka, utan av veckans utbud kan lämpliga smakbitar väljas ut till den egna gruppen. I små delar kan filmen föras in som en del av undervisningen under hela läsåret och den grundläggande undervisningen. Syftet är att bekanta eleverna med filmen som konst, kultur och språk samt märka att filmen är ett meningsfullt redskap för lärande och självuttryck i skolmiljö.

PEDAGOGIK FÖR SKOLORNAS FILMVECKA
www.elokuvaviikko.fi

	VI UNDERSÖKER	VI UPPLEVER	VI GÖR
Innehåll	1. Filmframställningens alfabet 2. Integrering i olika läroämnena	1. Titta på filmer 2. Granskning, förståelse och kritisk tolkning av filmtext och kontext	1. Fiktiv kortfilm 2. Hitvideo – musikvideo 3. Stadssymfoni
Pedagogik	Kamerapenna	Filmanalys	Lär genom att göra
Ämnesområden	– Filmens historia och framställningskonst – Integrering i undervisningen – Mångsidiga kompetenshelheter	– Filmens kulturarv – Filmanalys – Titta på film – Filmens framställningsmetoder – Upphovsmannaskap	– Berättarkonst – Audiovisuellt berättande – Kreativitet och självuttryck – Interaktion – Upphovsmannaskap
Mål	– Producera, bedöma och tolka produktioner i olika miljö och samband – Observationer av verkligheten och omgivningen med videokamera (representation, beskärning av utrymme och tid) – Användning av apparater och programvara – Glädjen att göra och uttrycka något – Användning av informations- och kommunikationsteknik vid inhämtning, behandling och visning av information samt som redskap för interaktion	– Granska och urskilja fakta, fiktion och åsikt – Granskning av filmen ur skaparens, åskådarens samt förbindelsernas och situationernas perspektiv – Uppleva och tolka konst och kultur	– Använda apparater och programvara – Producera, bedöma och tolka produktioner i olika miljö och samband – Uppleva och tolka konst och kultur – Glädjen att göra och uttrycka något – Förmedla egna tankar och känslor audiovisuellt
Samband med mångsidiga kompetenshelheter (LGR 2016)	– Tänkande och inlärningsfärdigheter (L1) – Kulturellt kunnande, interaktion och uttryck (L2) – Multilitteracitet (L4) – Digital kompetens (L5)	– Tänkande och inlärningsfärdigheter (L1) – Kulturellt kunnande, interaktion och uttryck (L2) – Multilitteracitet (L4)	– Tänkande och inlärningsfärdigheter (L1) – Kulturellt kunnande, interaktion och uttryck (L2) – Multilitteracitet (L4) – Digital kompetens (L5)

INBLICK I FILMEN SOM KONST, KULTUR OCH SPRÅK & FENOMENBASERAT LÄRANDE OM FILM

DEL 1: **VI UNDERSÖKER**

I mediefostrande filmfostran, som även kamerapennans pedagogik representerar, ses rörlig bild som ett redskap för lärande. Där är inte videokameran eller filmen föremål för lärande utan ett praktiskt sätt att arbeta med inläringen av någon ny sak. Aktiviteten stöder elevernas aktiva arbete och interaktion.

KAMERAPENNANS PEDAGOGIK

I believe that the motion picture is destined to revolutionize our educational system...The education of the future, as I see it, will be conducted through the medium of the motion picture, a visualized education. – Thomas A. Edison, 1922

Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen som trädde i kraft år 2016 och inriktningen inom filmfostran som stöder syftet med dess mångsidiga kompetens är mediefostrande filmfostran. Där används filmen, det vill säga rörlig bild som redskap för att lära sig något nytt. Arbetet är elevcentrerat, aktivt och funktionellt. Uppgifterna är enkla och det går i allmänhet effektivt och snabbt att genomföra dem. Gemensamt för arbetet är att eleverna observerar och undersöker den omgivande världen genom en apparat som spelar in videofilmen. Världen ser något annorlunda ut när den iakttas genom en kameralins eller en skärm. Uppmärksamheten riktas till att tiden och utrymmet är begränsat – alltid till en stund och en beskärning i taget. Arbetet skulle kunna beskrivas så att elevernas iakttagelser är aktiv beskärning av verkligheten. Arbetet innehåller även kreativitet och självuttryck samt interaktion. Informationen samlas och delas audiovisuellt, som skrivet av en audiovisuell penna.

I kamerapennans pedagogik tänker vi att videokameran är ett redskap och en arbetsform som liknar en penna, vilket främjar övrigt lärande (Kiesiläinen & Nevala 2011, 24). I en artikel som filmregissören och teoretikern Alexandre Astruc skrev år 1948 konstaterade han att filmen håller på att utvecklas till ett redskap för uttrycksförmåga och ett speciellt språk, med vars hjälp konstnären kan uttrycka sina tankar på samma sätt som i ett skrivet brev.

Enligt Astruc hade filmen fram till dess enbart varit ett cirkusnöje och en nöjesform. Han använde benämningen *caméra-stylo* det vill säga kamerapenna om filmens nya tidsålder. (Astruc 1995, 75.)

Med kamerapennan kan man skriva dagbok, dikter, berättelser, essäer och symfonier, och med den kan man också kommunicera, förmedla information och uttryck sin egen kreativitet. Enligt Ismo Kiesiläinen används filmen i kamerapennans pedagogik som ett kognitivt och konstruktivt redskap, med vars hjälp eleven undersöker världen, tänker och uttrycker tankar (Kiesiläinen 2017, 8). Läraren kan integrera videofilmning i olika läroämnen, med resultatet att lärandet i linje med LGR är meningsfullt, experimentellt, undersökande och funktionellt. För lärarens del är det underlättande att videorna med kamerapenna inte behöver vara "fina" och efterbehandlade, vilket självfallet i första hand sparar tid. Hundratals lärare på fortbildningen om kamerapennan är ivriga över saken: "Det här är ju lätt!", "Vad härligt att man inte behöver använda mycket tid och göra långa projekt", "Övningarna är så enkla att man inte behöver vara mångkunnig inom media och teknik för att kunna genomföra dem". Det är heller inte meningen att publicera eller bedöma produktionerna tekniskt eller konstnärligt. Huvudbudskapet finns i innehållet och i hur innehållet är i interaktion med tankarna hos filmaren eller gruppen som har gjort videon. (Kiesiläinen 2017.). I allmänhet genomförs uppgifterna med kamerapenna snabbt. Videorna kan vara röriga och minneslappar skrivna med olika handstilar eller en filmdagbok om vardagen mer än egentliga berättelser.

EXEMPEL PÅ FUNKTIONELL ÄMNESINTERGRERING AV RÖRLIG BILD
 Närmare anvisningar på webbplatsen: www.elokuvaviikko.fi

LÄROÄMNE	UPPGIFT
MODERSMÅL, SPRÅK	Filma föremål som börjar med olika bokstäver med videokamera. Försök att hitta så många föremål som börjar på samma bokstav som möjligt.
BILDKONST	Filma olika föremål med samma färg med videokamera. Fundera på vad olika färger förmedlar i omgivningen och i visuell kommunikation.
MATEMATIK	Filma föremål som har någon geometrisk form med videokamera. Fundera på varför föremålen har en viss form, och skulle det i stället kunna vara någon annan form.
HISTORIA	Gör en kort nyhetssändning eller ett nyhetsinslag – på cirka 2 minuter – som behandlar något ämne, någon händelse eller person vilket undervisas på historielektionen.
BIOLOGI, MILJÖ- OCH NATURKUNSKAP	Filma typiska tecken för årstiden som finns i din närmiljö med videokamera.
GEOGRAFI	Filma landmärken under din skolväg eller i skolans närmiljö. Fundera på vad terrängens former berättar, finns det farliga platser längs din väg, finns det flera rutter längs vägen, vilken är din favoritrutt.

INTEGRERING I LÄROÄMNET

Ismo Kiesiläinens Kamerapennans pedagogik, handbok för lärare (2017) presenterar fem sätt att använda kamerapennan 1. Undersöka och strukturera världen, 2. Uppfatta och åskådliggöra (språk, begrepp och fenomen), 3. Producera och dela (information), 4. Uttrycka och samarbeta, 5. Bevisa och reflektera över lärande.

Kiesiläinen presenterar även en lämplig övning för varje ovan nämnda sätt. Genom att använda videokameran som redskap för att undersöka och observera möjliggör det att den rörliga bilden mångsidigt kan kombineras med undervisningen i olika ämnen. I lärandet utnyttjas och främjas elevernas nyfikenhet, fantasi och uppfinningsrikedom samt aktivitet vid problemlösning- och informationssökningssituationer. Lärandet är aktiv verksamhet och i centrum står elevens kreativa tänkande i att göra observationer och förmedla information. I kamerapennans pedagogik är inspelningen observationer av verkligheten och beskärning av alternativen. Ismo Kiesiläinen har jämfört att när eleven traditionellt framför sig har ett tomt papper som ska fyllas med ord som är lämpliga för uppgiften eller ämnet, så är "pappret" i uppgiften med kamerapenna genast redan i början i princip fullt. Elevens uppgift är att välja de element som passar bäst för uppgiften och filma dem med videokamera. Dessutom jämför Kiesiläinen att när eleven i början av en traditionell skrivuppgift frågar läraren hur lång texten ska vara, så är frågan i filmuppgiften den motsatta – hur lång får den här vara? (Kiesiläinen 2017, 94.).

Övningarna och timplanerna som hör till delen Vi undersöker i Skolornas filmvecka baseras till stor del just på kamerapennans pedagogik och målen i LGR för mångsidig kompetens. Målet med lektionerna under temat Vi undersöker är ett prövande, undersökande och funktionellt arbete, där eleverna uppmuntras att använda sin fantasiförmåga för att förstå och skapa något nytt, samt för att tillämpa kunskaper de lärt sig utanför skolan i skolarbetet. Avsnittet Vi undersöker innehåller färdiga timplaner för varje ämne som undervisas i skolan. Grundtanken i övningarna är att videokameran används som en penna och audiovisuellt presenterar eleverna sina egna tankar, observerar, uttrycker och tolkar. I processen märker barnet inte nödvändigtvis att det är frågan om en inlärningsituation.

BEKANTA DIG MED FILMENS HISTORIA GENOM ATT GÖRA SJÄLV

I vissa fall kan filmen fungera på samma sätt både som ett funktionellt redskap i undervisningen och som ett teoretiskt mål för undervisningen. Det kan vara till exempel när eleverna undersöker filmens historia genom en process där de själva gör något. Då kan målet vara exempelvis filmens framställningsmetoder eller filmmediets särdrag, som eleverna sätter sig in i genom att göra egna kreativa produktioner. Till följd av detta får barnen egen erfarenhet av filmens historia och framställningsmetodernas utveckling. Det är enkelt att öva på det och övningarna möjliggör kännedom om filmens historia på ett meningsfullt sätt.

Det lönar sig att börja med de centrala delarna i filmframställningen. Vi kan till exempel kalla dem "filmens ABC". När vi tar bort lager och egenskaper från filmframställningen har vi slutligen kvar den centrala delen i filmen. Det är lätt att fokusera sinnet och lärandet på den centrala delen i filmen. Med mycket enkla övningar får vi svaret på frågan Vad är en film? Rentav med så enkla att det bara kanske tar 10 minuter att göra en övning.

Illusionen av rörlig bild är en central sak när vi granskar filmens innersta väsen. Det kan man lätt bekanta sig med genom att göra så kallade optiska leksaker som var vanliga på 1800-talet innan den egentliga filmens födelse. En enkel illusion av rörlig bild åstadkoms när man ritat två bilder av samma föremål (små skillnader/förändringar mellan bilderna) och snabbt bläddrar fram och tillbaka mellan bilderna.

Exempel 1:

Gör rullanimation/Tid: 15–45 min

1. Klipp ut fyra remsor (höjd 7 cm) ur ett vitt papper i A4-storlek.
2. Vik en pappersremsa i två delar på längden så att pappret öppnas till vänster som en tidning.
3. Öppna pappret. Rita någon enkel bild på mittuppslagets högra sida. Rita en bild på höger sida om mittpunkten – alltså inte helt i mitten, men inte heller helt i höger kant.
4. Stäng pappret. Bilden som du ritat syns genom sidan. Rita bilden på samma ställe på första sidan så att det har hänt någon förändring i bilden. Du kan kopiera bilden genom pappret för att få den på samma plats.
5. Snurra den översta sidan runt ett pennskaft (pennan snurras motsols) alldeles till sidans innerkant.
6. Släpp lös pennan och släta ut pappret lite.
7. Sätt pennan helt på sidans högra kant och rör den snabbt fram och tillbaka till vänster och höger. Testa olika hastighet.
8. Lägg till några element i bilden och färglägg bilderna.

Från illusionen av rörlig bild går vi vidare till filmiskt tänkande och att förevisa händelser genom att göra en film på 45 sekunder med en bild. Att göra en sådan här Lumièrefilm är ett utmärkt och lätt sätt att öva filmkonstens grundläggande faktorer, som att beskära utrymme och tid samt representation, det vill säga att förevisa verkligheten på nytt. Genom en film på 45 sekunder och som innehåller en tagning kan vi mångsidigt fundera på filmframställning och element i mise-en-scène (iscensättning) som belysning, bildbeskärning, bilddynamik och djupverkan, lagringarna i saker och element, rörelseriktning, komposition, händelser som syns på skärmen och å andra sidan utanför samt till och med strukturen början-mitt-slut och vändpunkter. I praktiken allt det som över huvud taget kan analyseras i en film.

Beskärning hör till filmens utrymme: Vilken del av verkligheten ska vi välja, för att den skulle gagna förevisningen av berättelsen/händelsen bäst. Eftersom videokameran bara kan visa en bildbeskärning åt gången av den verklighet som omger oss, får filmaren fundera på vilken beskärning det är. Redan i filmhistoriens första filmer kunde bildkomposition ses, där till exempel djupverkan och diagonaler beaktades, för att få effektfullhet i filmen. När till exempel bröderna Lumières film Ett tåg anländer till järnvägsstationen förevisades, fick publiken panik när tåget som anländer till stationen på vita duken verkade komma på biografpubliken.

Exempel 2: Lumière-filmövning/Tid: 2 x 45 min

Syftet med uppgiften är att hitta på en film! Uppgiften hör ihop med grundbegrepp: beskärning och representation. Målet är att fästa uppmärksamhet vid beskärning: vad syns i bilden, vad beskärs bort och vilken händelse vill man berätta. Förutom beskärning av utrymme fästs uppmärksamhet vid beskärning av tid och aktivitet.

1. Välj ett filmobjekt eller planera en händelse som filmas.
2. Sätt videokameran eller någon annan lagringsenhet (t.ex. iPad) på ett stativ, om ett sådant finns.
3. Välj totalbild, helbild eller halvbild som bildstorlek och neutral ögonnivå som bildvinkel.
4. Kameran får inte flyttas under filmningen.
5. Spara tillfället eller händelsen
6. Längd 45 sekunder

Efter Lumièrefilmen är nästa logiska steg att göra en så kallad trebildsfilmen det vill säga "hitta på" filmklippning. Med tre bilder kan man berätta en historia mycket filmiskt när man tar med en närbild som mellersta bild, vilket är en av de mest effektiva och emotionellt gripande effektmedlen i filmframställning. Med tre bilder är det möjligt att lätt åskådliggöra strukturen början-mitt slut.

Exempel 3:

Övning med tre bilder/tids- och utrymmesmässig kontinuitet/Tid: 3 x 45 min

Filma en scen där en händelse förevisas i ett utrymme i form av tre tagningar: Första tagningen: totalbild > andra tagningen: närbild > tredje tagningen: totalbild

På Youtube kan man titta på G.A. Smiths film *Sick Kitten* (1903) som exempel och fundera på vilken betydelse närbilden har i filmen.

Arbetsmoment:

1. Planera en enkel situation att filma och filma någon verklig situation.
2. Sätt videokameran eller någon annan lagringsenhet (t.ex. iPad) på ett stativ, om det är möjligt.
3. Välj totalbild eller helbild som bildstorlek och neutral ögonnivå som bildvinkel.
4. Kameran får inte flyttas under filmningen.
5. Spela in händelsen i cirka 15–20 sekunder.
6. Stoppa inspelningen och flytta kameran närmare objektet. Beskär objektet genom att plocka med någon sak i närbild från situationen.
7. Sätt på inspelningen igen och filma cirka 10 sekunder.
8. Stoppa inspelningen och flytta kameran till den ursprungliga platsen. Starta inspelningen och filma 15–20 sekunder.
9. Totallängd cirka 45 sekunder.

I bakgrunden till filmtittandet kan man lyssna på musik – helst instrumentalmusik. Till filmer går det också att spela ett eget liveackompanjemang. Övningen kan också filmas med iPad eller motsvarande surfplatta. På iPad kan filmen spelas in direkt på programmet iMovie, där det går lätt att ändra till svartvitt, ta bort ljudet från filmtillfället och lägga till musik. Reservera cirka 30–45 minuter beroende på gruppstorleken till att titta.

Med ovan nämnda tre övningar har barnen på kort tid lärt sig förutom filmens historia också väldigt mycket om filmkonstens grundkaraktär: illusionen av rörlig bild, beskärning och representation samt filmframställning. Det är också lätt att bekanta sig med filmens historia genom andra övningar som att göra filmtrick med hjälp av stop-trick-filmer och att bekanta sig med montage. Sådana här övningar har filmats bland annat i guiden En tidsresa i filmen som publicerats av Valves filmskola och på webbplatsen Skolornas filmvecka.

SAMBAND MED GRUNDERNA FÖR LÄROPLANEN FÖR DEN GRUNDLÄGGANDE UTBILDNINGEN

Övningarna i avsnittet vi undersöker i Skolornas filmvecka stöder flera mångsidiga kompetenshelheter i läroplanen för den grundläggande utbildningen som informations- och kommunikationsteknik, multilitteracitet, tänkande och inlärningsfärdigheter samt kulturellt kunnande, interaktion och uttryck.

Elevernas uppgift är att producera, bedöma och tolka produktioner i olika omgivningar och samband samt öva på att använda enheter (videokamera, surfplatta) och i några övningar även redigeringsprogram.

När eleverna gör övningarna med kamerapenna borde glädjen att göra och uttrycka något synas på samma sätt som vid skapande av traditionella narrativa filmer.

Till följd av lektionerna Vi undersöker lär sig eleverna att använda informations- och kommunikationsteknik när de skaffar, hanterar och förevisar information samt som redskap i interaktion. Dessutom lär de sig att leta svar på frågor genom att göra observationer antingen självständigt eller tillsammans med andra.

Elevernas färdigheter att arbeta tillsammans stärks och de uppmuntras att lyssna på andras uppfattningar.

På högstadiet utnyttjas redan teknologin i lärandet i stor omfattning. Elevernas uppfattning om enheternas och programmens funktionslogik fördjupas och de lär sig förstå utvecklingen och mångsidigheten i den filmrelaterade teknologin.

Den rörliga bilden används mångsidigt som redskap för självuttryck.

Med hjälp av den har eleverna möjlighet att uppleva och tolka filmkonst och -kultur samt filmens kulturarv.

DEL 2:

VI UPPLEVER

Grunden till en livslång filmrelation skapas redan i barndomen.

Filmupplevelseerna utvecklar var och ens egen filmsmak och filmkunnighet. Vi lär oss att läsa, förstå och kritiskt tolka filmens språk.

Filmens roll som konst, kultur och språk kommer i synnerhet fram när vi tittar på filmer och diskuterar om dem. Insikterna och upplevelseerna för barnet framåt i filmens värld och utvecklar barnets egen filmidentitet.

GRUNDEN TILL EN LIVSLÅNG FILMRELATION

Film är ett medium som var och en av oss har någon slags erfarenhet av. Vi kan sett filmer på biografens vita duk eller tevens, datorns, surfplattans, telefonens eller VR-glasögonens skärm. Film kan vara så olika; vi tittar på filmer när vi vill trivas, koppla av, njuta av konst eller lära oss nya saker om världen där vi lever. Filmen är också ett medium som orsakar känsloreaktioner: vi skrattar, gråter och är rädda tillsammans med filmens personer eller för personerna i filmen. Det känslomässiga bandet till personerna och händelserna kan vara mycket starkt. Till och med så starkt att vissa filmrelaterade minnen aldrig raderas.

Uppskattningen av film som konst som en del av skolundervisningen har varit borttappad redan länge. Annat är det i förhållande exempelvis till litteratur, bildkonst och musik. Många lärare gör ändå ett utmärkt arbete med filmfostran och det finska arbetet med filmfostran är av toppklass. På rak arm skulle man kunna tänka att det går bra för filmfostran, för utbudet är säkert större än någonsin tidigare. Till exempel Finlandssvenskt filmcentrum, KAVI, Skolbio, Ihmefilmi, Kaikki Kuvaa, Mediakasvatuskeskus Metka, aV-arkki, Skolornas filmvecka och Valves filmskola publicerar material, håller workshopar för elever eller utbildar lärare nationellt. Dessutom gör regionala filmcenter arbete med filmfostran och i flera filmfestivalers program finns mästarkurser, skolföreställningar och besök av gäster samt nationella turnéer (turnéerna DOKKINO och Kärlek & anarki). Lärare utnyttjar ofta det avgiftsfria utbudet till skolorna utmärkt. Vad är alltså problemet? Är det att filmen inte har en tydlig roll på läroplansnivå? Det skulle kunna vara en orsak varför alla lärare inte känner att filmen är en del av deras eget undervisningsarbetet.

I den här situationen är det lättare för lärare att acceptera filmens roll som ett pris, underhållning eller godis än filmens roll som konst, kultur och språk. Kanske just därför är inte heller filmen alltid med i skolornas och kommunernas kulturläroplan, förutom några undantag.

Fast det finns många aktörer, så stämplas ändå arbetet i ett bredare perspektiv av bristen på jämlikhet. På vissa orter är det lätt att göra biobesök i samband med en filmfestival, på andra orter finns det inte biografer – för att inte tala om en filmfestival. I vissa klasser ordnar läraren varje läsår en möjlighet för eleverna att göra egna filmer eller titta på någon filmklassiker tillsammans med klassen. Någon annanstans kanske man bara kan drömma om att göra egna filmer. Eleverna kanske tittar på filmer, men lite när det faller på och framför allt när läraren är sjuk eller i slutet av terminen. För eleverna kan det här vara roliga och underhållande stunder med film, men möjligheterna för filmfostran förblir ofta outnyttjade. I värsta fall kan det i sådana situationer också vara brott mot upphovsrättigheter och lagen om bildprogram det vill säga åldersgränsen som är satt för filmer.

Filmen lämpar sig fint till skolan, för det är lätt att tala om film och nästan alla har en egen erfarenhet av det. Samma kan vi inte säga om många andra konstformer förutom musik. Film stöter vi redan på när vi är mycket unga, vilket för sin del innebär att filmfostran borde börja när barnen ännu är unga. Det krävs tid för den egna filmsmaken att utvecklas på samma sätt som vårt smaksinne utvecklas under hela vårt liv. Det kan krävas upp till 20 gånger med avsmakning för att vänja sig vid en ny smak. Det borde erbjudas avsmakningar av film regelbundet och inte bli rädd om förevisningen av någon film får till stånd starka invändningar och åsikter ur barnens mun.

Enligt den franska essäisten och filmfostraren, Alain Bergalan, behövs det tid för utvecklingsgången, ibland också upp till flera år (Bergala 2013, 54).

Att titta på film på biografer borde utnyttjas så mycket som möjligt. Klassens biobesök är naturligtvis inte alltid möjliga, så det vore bra att veta några saker om att titta på film i ett klassrum. För offentlig förevisning av ett filmverk i skolan behövs tillstånd, vilket ofta innebär pengar. Det är ändå möjligt att titta på filmer i skolan avgiftsfritt och ändå lagligt. I KAVIs Filmstig finns det inhemska filmer och till exempel via projektet inom filmfostran CinEd kan man titta på europeiska filmer med läromedel som hör till. Filmkamraten är en kostnadsfri, svenskspråkig webbtjänst för skolor som erbjuder ett tiotal nordiska filmer för olika åldersgrupper samt svenskspråkigt filmpedagogiskt material att jobba med i klassen. Tjänsten upprätthålls av Finlandssvenskt filmcentrum och Walhalla r.f. På webben finns det också avgiftsfria filmer vars upphovsrättsliga skyddstid har gått ut (det har gått över 70 år från filmskaparens/-skaparnas död) och verken har markerats fria från begränsningar baserade på upphovsrätten. Det är möjligt att få specialtillstånd genom att skaffa en avgiftsbelagd filmlicens som i Finland erbjuds av APFI ry (Audiovisual Producers Finland) och M&M Viihdepalvelu. Dessutom inkluderar priserna för Skolbions Streamingtjänst rätten till offentlig förevisning.

HURDANA FILMER BORDE ELEVERNA TITTA PÅ?

I Marjo Kovanens och arbetsgruppens bok Elokuvakasvatuksen opas (Skolbio 2013) räknas det upp flera filmer som kan integreras i skolundervisningen. Utgångspunkten är att filmen är till nytta i skolan då den inkluderas i undervisningen av många olika ämnen (Kovanen 2013, 15).

Enligt guiden måste läraren överväga urvalsgrunderna vid val av en lämplig film för klassen: vilken filmen skulle vara tillräckligt fostrande, kvalitativ och bra? I boken framförs att vilken film som helst kan användas som redskap i filmfostran, om man närmar sig den genom att diskutera kritiskt och analytiskt. Även underhållningsfilmer borde beaktas fast filmskaparna å andra sidan även anser det viktigt att barn får bekanta sig med olika filmer och nya sätt att titta. (Kovanen 2013, 15.)

Eftersom barn tittar på underhållningsfilmer på egen tid, blir det en god jordmån för diskussioner i klassen. Å andra sidan lönar det sig att fundera på om de få timmarna i filmfostran ska användas för att titta på samma filmer som barnen redan annars tittar på. Kanske skulle det vara ett bättre alternativ att också leda in barnen i nya filmvärldar som nämns i Elokuvakasvatuksen opas, öka antalet "gångar med avsmakning" och via det utveckla barnens filmsmak. Det huvudsakliga målet skulle vara att väcka elevernas nyfikenhet och intresse för filmkultur och -konst. Med filmer som representerar masskultur lönar det sig inte för skolornas filmfostran att börja konkurrera, det vill säga all slags lärarorienterad indelning i bra och dåliga filmer är inte särskilt klokt. Däremot är det säkert väldigt givande med diskussion om underhållningsfilm, filmens innehåll, målgrupper och skaparnas motiv.

Eleverna kan förundras över det svartvita (som de inte har sett tidigare) eller det långsamma skådespelararbetet. Upproret mot en "urgammal" film kan också vara väldigt starkt. Det är förståeligt, för enligt eleverna kan en film som släpptes redan för 5–10 år sedan vara gammal. Förevisningen av en gammal film som visas en gång lönar det sig att motivera väl, för att ovan nämnda saker inte ska bli en överraskning för eleverna. Om det till exempel visas fem filmer som en serie (i serieform) för eleverna, minskar å andra sidan upproret så sakteliga och eleverna börjar märka element i intrigen och andra berättarmetoder som också är bekanta för dem i moderna filmer. Detta har hänt bland annat till följd av den nationella verksamheten Ihmefilmi.

Där visas filmklassiker i serieform för högstadiet och gymnasiet. Som en del av verksamheten Ihmefilmi fungerar projektet för filmfostran CinEd som bekantar barn och unga i åldern 6–19 år med europeisk film och erbjuder läromedel och utbildning.

Där definitionen av film har utvidgats och var och en av oss har spelat in videor (alltså filmer) av den omgivande världen, har också sätten att titta ändrats. Vi kan till och med titta på filmer och tv-serier på mobilskärmen under vår buss- eller spårvagnsresa till skolan eller jobbet på morgonen. Vi tittar på flera avsnitt i följd av en serie (binge watching). Sådant här maratontittande baseras på knep och vändningar som skrivits in i seriernas dramaturgi, vilket tittarna erbjuds regelbundet i tät takt. Sociala medier och flödet av meddelanden orsakar att vi hastigt bläddrar bland videor och videons mottagare funderar inte länge på en video, om inte tittaren fastnar i videon genast under de första metrarna. Den här utvecklingen återspeglar sig för sin del också i tittarvanorna av filmer, där följderna kan vara en utmaning med elevernas brist på uthållighet när de tittar på narrativ som utmanar de vanliga smakerna.

Eleverna kan ha svårigheter att koncentrera sig på en 50 år gammal filmframställning, för att inte tala om en 80–90 år gammal framställning. Just därför skulle det pedagogiskt vara viktigt att också visa barnen gamla filmer och föra fram filmens kulturarv. Kopplingen med dagens filmer, att finna och förstå den är viktigt för den egna personliga utvecklingen av filmsmak och -identitet. En viktig del av filmfostran är att slå vakt om filmens kulturarv och överföra det till nya generationer. Eleverna kan bekanta sig med filmens historia via centrala verk och skapare. För varje genre och årtionde finns det en egen mästare (bl.a. Chaplin, Hawks, Welles, Hitchcock), och genom dessa får vi med skaparna i filmkonsten.

FRÅN FÖRSTA INTRYCKET TILL TOLKNING

Det finns inte bara ett sätt att tolka och analysera filmer. Alain Bergala påpekar att det finns en tendens i skolorna att övergå till analys för snabbt. Till följd av detta får inte eleverna tid att möta verket så att det skulle påverka dem personligen och att de kunde skapa egna funderingar och insikter. (Bergala 2013, 54.) Det finns ändå bra och lätta utgångspunkter för filmanalys och det lönar sig att utnyttja dem som referensram för diskussioner. Diskussioner baserade på en film som eleverna tittat på är fruktbara, fast filmtermerna och -teorierna inte skulle vara bekanta. Vid diskussioner om filmer kan vi använda en lätt analysmodell som leder från första intrycket via granskning av filmtexten till tolkning. Vilka känslor och tankar väckte filmen eller filmklippet genast efter tittandet? Hur är filmen gjord? Hurdana framställningsmetoder har det använts i filmen? Fanns det något budskap eller meddelande i filmen? Vem var filmen avsedd för? Vad handlade filmen om, och varför hade den gjorts?

FÖRSTA INTRYCKET	NÄRLÄSNING	TOLKNING
Första reaktionen på filmen	Hur är filmen gjord?	Varför är filmen gjord?
– Känslor, uppfattningar om filmen	– Textuell analys – Strukturell analys	– Kontextuell analys – Filmens yttre faktorer
FILMANALYS		

Filmanalys betyder granskning, tolkning och läsning av filmisk produktion. I filmanalys uppfattas filmen väldigt ofta som språk eller ett språkliknande system. Till följd av granskningen märker vi snart att det i filmens språk finns olika regler och konventioner som upprepas från film till film. På motsvarande sätt har den som tittar på film olika förväntningar och scheman i tankarna till exempel om filmens genre eller till exempel om huvudrollsinnehavarens stjärnbild. Att titta på film är en aktiv process under vilken filmens konvenans och tittarens egna förväntningar verkar i interaktion. Processen kan kallas filmkunnighet. Vi använder kunnighet när vi tar emot och producerar audiovisuella produktioner det vill säga texter. På samma sätt som vid inläring av traditionell läskunnighet, lär vi oss först via analysen att mekaniskt läsa tecken och betydelser i filmtexten, sen att förstå dem och slutligen att kritiskt tolka innehållet vi sett. Detta gäller även filmer vi gjort själva. Filmanalys är en del av den gemensamma filmupplevelsen. Vi diskuterar filmer tillsammans och lär oss att respektera varandras åsikter.

METODER FÖR ATT GÖRA FILMANALYS

För att granskning av filmer och diskussioner om dem skulle vara täckande, lönar det sig vid filmanalys att beakta följande metoder: terminologi, närläsning av film och tolkningens teorier. Fast samtal och diskussioner om filmer nödvändigtvis inte förutsätter kännedom om termerna eller kunskap om filmteori, underlättar en gemensam grundterminologi vid diskussion om om filmens delområden och lösningar som filmskaparen gjort. På detta sätt kan vi fästa uppmärksamhet bland annat vid dramaturgi, visuellt uttryck eller tekniska lösningar genom att använda samma termer och begrepp under diskussionen.

Närläsning av film betyder att filmen studeras på nära håll: vad baseras den på och hur är den gjord. Filmen bryts ner i delar och under granskning är filmens strukturer och tekniska lösningar – filmens textualitet och inre värld. Filmens scen kan till exempel delas upp i enstaka tagningar genom att göra strukturanalys av det. Där analyseras varje tagning av scenen separat. Av tagningen skriver man upp bildstorlek, bildvinkel, kamerans rörelse, ljudspårets rörelse, händelser som syns på bild och tagningens längd. Tagningen är den minsta enstaka faktorn i filmens struktur, så granskningen av den är en god utgångspunkt för textuell analys och för hur meddelande och betydelsen av framställning byggs upp. Tagningarna är som bokstäver eller ord som skapar meningar när de sätts efter varandra. Vid textuell analys fästs uppmärksamhet vid tekniska lösningar och olika metoder för framställning. Med hjälp av granskningen av bildstorlekar och -vinklar kan vi också dra slutsatser om var filmskaparen har velat att tittarens uppmärksamhet fästs vid på vita duken. Genom att förstå dessa framställningsmetoder kan vi analysera tagningens stämning, effekt och dess motiv samt betydelse för hela berättelsen.

FRÅGOR FÖR ATT GÖRA KRITISK ANALYS			
PRODUKTIONSFAK- TORER	GENRE	MÅLGRUPP	REPRESENTATION
Vem har gjort filmen?	Motsvarar filmen förväntningarna för genren?	För vem är filmen gjord?	Vad är filmens budskap?
Varför är filmen gjord?	Vilken genre är det fråga om?	Vilka saker i framställning- en tyder på just en viss målgrupp?	Hur har filmens ämne behandlats och vad är dess relation till verkligheten?
	Vilka kännetecken för genren finns i filmen?		Hur ger filmen uttryck för tiden?

Tolkningsteorierna syftar vid studier av filmer på kontexten det vill säga filmens yttre värld. Vid kontextuell granskning av film som vid kritisk analys, tolkas exempelvis skaparnas motiv och filmens budskap. Målet med kritisk analys är att granska vad man "kan hitta bakom" berättelsen och även hela verket. De hjälpmedel som används för en sådan analysmetod är kritiska frågor om filmens syften: varför tittar vi, vad tittar vi på (genre), hur är filmen gjord (teknik), vad vill man säga med filmen (budskap), för vem är den gjord (målgrupp) – det här är exempel på frågor med vars hjälp tolkningssätten av filmer och även andra medietexter kan utvecklas. Kritisk i sig själv betyder inte att man tittar på filmen med rynkor i pannan och söker negativa saker där, utan kritiskt förhållningssätt vid granskning av filmer betyder öppen och analytisk inställning.

Genom att kombinera ovan nämnda textuell och kontextuell analysmetod åstadkommer vi en täckande filmanalys. Dessutom kan analysen kombineras med flera traditionella metoder som analyser enligt modellen för klassiskt drama, genre, rollpersonernas och hjältens resa. Till följd av analysen lär vi oss att förstå och värdesätta filmen som konstverk: den är ett uttryck av känslor bestående skaparens medvetna lösningar. Dessutom kan vi bland filmerna skilja ut olika stilar och sätt att filma, belysa och klippa. Tittarens förmåga att tillgodogöra sig utvecklas genom att titta på olika filmer (filmsmaken) och förmågan att tolka olika sätt att presentera saker med metoder för filmframställning.

På internet finns det gott om material, med vars hjälp eleverna lätt kommer igång och kan gå vidare med att analysera filmer. Skolbio till exempel producerar mångsidiga filmer och materialpaket för filmfostran till stöd för lärarnas arbete med filmfostran. Ofta kan de kombineras med undervisningen av olika ämnen. Nationella audiovisuella institutets (KAVI) tjänst Filmstigen åskådliggör filmframställning via filmklipp. Filmstigen är ett utmärkt redskap för att bekanta sig med filmframställning, filmens språk och behandla tittarerfarenhet. Till Filmstigen kommer du via den här länken: <http://elokuvapolku.kavi.fi/sv>

INSIKTSFULL FILMANALYS

Traditionellt har filmanalys alltså inneburit granskning och tolkning antingen skriftligt eller muntligt av film eller filmklipp som man har tittat på. Till följd av teknologins utveckling har även analysmetoderna förändrats och blivit mångsidigare. Det är allt lättare att bekanta sig med filmer och filmframställning genom att göra dem själv.

Tack vare praktiska metoder har filmfostran mycket att erbjuda skolornas mediefostran. Den inverkan som tittandet har på att göra egna filmer syns också på hur man behärskar olika tekniker och framställningsmetoder och användning som är insiktsfull.

Genom att pröva på att göra filmer, blir metoderna för filmframställning bekanta via egna erfarenheter och självuttryck. När man själv gör filmen ser man inte beslut som filmskaparen har fattat färdiga på vita duken, utan de måste man själv bemöta. Var ska jag placera kameran? Vad vill jag berätta med den här bilden? När erfarenheten av inspelning av en filmisk produktion och redigering ökar, blir analysering av filmen, om möjligt, ännu mångsidigare och tittarprocessen mer givande. Utvecklingen av uttryckskonsten är mångsidig: å ena sidan kan vi berätta muntligt om filmer och bättre motivera egna uppfattningar, å andra sidan kan vi berätta egna berättelser visuellt genom att använda filmens framställningsmetoder och motivera de egna kreativa besluten.

SAMBAND MED GRUNDERNA FÖR LÄROPLANEN FÖR DEN GRUNDLÄGGANDE UTBILDNINGEN

Varför borde eleverna titta på film i skolan?

Förutom att vi med hjälp av skolornas filmfostran kan vara med och forma grunden till en filmrelation för hela livet för ett barn, har filmtittandet samband med målen i den mångsidiga kompetensen i grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen.

Under och i samband med filmtittande övar eleverna på att granska saker kritiskt ur filmskaparens, tittarens perspektiv samt ur synvinkeln för filmens användningssammanhang och -situation.

Eleverna analyserar, tolkar och bedömer filmen de tittat på som ett verk och som en del av filmkulturen.

Syftet med att titta är att ge eleverna möjlighet att uppleva och tolka filmkonst och -kultur.

Målet är också att eleverna via tittandet handleds att känna till och uppskatta filmen som kulturarv.

Med hjälp av filmen som eleverna tittat på kan de bekanta sig med kulturen tidigare och idag och skillnaden på fakta och fiktion.

Situationen för tittandet borde vara aktiv läsning av filmen, utan att njutningen och upplevelsen av filmen blir lidande.

DEL 3: VI GÖR

Att skapa egna filmer är en slags mästerskapsgren inom filmfostran. Där kombineras flera viktiga delområden i filmfostran. Även i det skedet när filmen skapas, borde filmens roll som konst, kultur och språk var utgångspunkten för arbetet. Att lära sig filmens språk, observera verkligheten och beskärningen i tid och rum utvecklar förmågan till uttryckskonsten att berätta, uttrycka och påverka ensam och som en del av en arbetsgrupp.

LÄTT ATT GÖRA – OCH SVÅRT

Nuförtiden är det lättare än någonsin att göra film, åtminstone med tanke på verktygen vi har för tekniken. Nästan alla vi bär med oss en videokamera i fickan eller väskan. Kameran är en av mobilens mest använda applikationer. Programvara avsedd för videoredigering kan också laddas ner på mobilen – till och med gratis. Med samma enhet är det alltså möjligt att filma, redigera och globalt dela till exempel på sitt avgiftsfria konto på Youtube.

I filmskapande kombineras filmens språkanvändning i att bilda en innebörd med observation och representation av verkligheten. Helt enkla hemvideor kan vara exempel på detta, där födelsedagar eller andra händelser filmas. Vi beskär bilden efter behov så att vi bara ser de personer som behövs, vi tar närbilder på det som serveras och på leende ansikten. Genom kamerans sökare eller skärm observerar vi världen på annat sätt i jämförelse med en människas vanliga blick. Med kameran väljer och skär vi i verkligheten. Målet är att spara ett ögonblick så att det kan förevisas på nytt (representation). Att uttrycka något med videokamera är alltid subjektivt. Till och med en bild som spelats in av en övervakningskamera kan vi beskriva som subjektiv, för det är någon person som har placerat den på det sättet hen velat för att spela in händelser i omgivningen. Vi kan alltså inte iaktta verkligheten objektivt ens i en dokumentärfilm utan verket är alltid skaparens subjektiva syn. Ett intressant undantag i detta utgör filmerna i 360 grader som man tittar på genom VR-glasögon.

Videokameran i sig är en mekanisk apparat, men i kreativt arbete behöver den ett människosinne att leda dess funktioner och beskära verkligheten. Kreativitet vid användning av kameran uppstår i användning av narrativa metoder när vi sparar verkligheten och bildar innebörd. Nå-

gon nöjer sig med att filma födelsedagsfestligheter från en filmplats med en tagning, när en annan byter kameraplats emellanåt och bildstorlekar för att kunna spara stämningen på festen visar hen detaljer och skapar föreställningar i tittarens huvud. En video med en bild från festen kan i sig till andan vara en mer realistisk inspelning av händelserna. Där har inte tid och aktivitet manipulerats med filmiska metoder.

BILDEN KLARNAR STEG FÖR STEG

När man gör egna filmer utvecklas flera färdigheter, för till skaparprocessen hör flera olika typer av delområden från att kläcka idéer ända till en färdig produktion för redigering och att ordna premiär. Filmen "föds" i skaparens eller skaparnas huvuden flera gånger: Första gången "ses" filmen färdig i idékläckningsskedet, när en gemensam idé väljs och som sedan bearbetas. En tydligare bild av filmen bildas när manus till filmen skrivs. I inspelningsskedet klarnar bilden också, men först i redigeringskedet ser vi konkret hur filmen ser ut och vilka uppfattningar och betydelser som tagningarna efter varandra bildar. Det är i stor utsträckning abstrakt visualisering att skapa filmer, vilket gör det utmanande framför allt bland barn vars förmåga till abstrakt visualisering först håller på att utvecklas. Därför är det svårt för barn att förstå vad som är möjligt att göras inom ramarna för de resurser och den tid som står till buds.

Filmskapande lär skaparna filmens grammatik bättre än något annat delområde i filmfostran. På samma sätt som vi lär oss ett traditionellt språk med ord genom att använda det aktivt, lär vi oss filmens språk bäst genom att använda det. (Peters 1965, 66.) Skaparnas audiovisuella handstil utvecklas när filmer skapas, film för film. Användningen av kamera och den audiovisuella handstilen är trevande i början framför allt för små barn. Precis som när vi lär oss att skriva

traditionellt är bokstäverna först rangliga kråkfötter tills de så småningom blir riktiga bokstäver och meningar. Precis som med en pennan lär vi oss även med kameran så sakteliga att skriva, och det sker inte på ett ögonblick.

Filmens språk kan vi också lära oss genom titta på och analysera filmer, men för unga barn är den mest verkningsfulla metoden säkert att lära genom att göra. Räcker det då med att göra filmer för att uppfylla alla krav inom filmfostran?

I boken Elokuvakasvatuksen opas (Handbok för filmfostran) nämns att lärande genom att göra filmer blir bristfälligt om det bara innebär tekniskt kunnande utan förståelse för processen och slutresultatets plats i filmkulturen (Kovanen 2013, 13). Det är bra att kombinera kritisk analys i olika skeden av processen när man gör egna filmer. Förutom kännedomen om filmens språk och estetiska uppskattning hör kritiskt tillägnande av innehållet till förståelsen av filmen (Peters 1965, 75). Liksom det nämndes i stycket som handlade om att titta på filmer, finns det ett samband mellan att titta på filmer och att göra egna filmer. På motsvarande sätt fungerar skapandet av egna filmer som en bra länk till att titta på och granska filmer. När vi har egna upplevelser av upphovsmannaskap, ser vi på filmer med nya ögon – inte enbart med tittarens ögon utan även med skaparens ögon.

FÖRHÅLLANDEN I SKOLAN, INVERKAN PÅ ARBETET

Det lönar sig inte att betona slutresultatet – det vill säga en färdig film – för mycket när man arbetar med barn. Viktigare är processen, hur filmen är gjord. Det är en lärorik och pedagogisk del. Slutresultatet borde alltid avspeglas till processen, under vilken nedförs- och uppförsbackar kan uppstå. Till följd av processen sker uppväxt det vill säga att någon sak i faktorerna förändras. Om fyra lektioner har använts för att göra filmer så kan inte slutresultatet var samma som i en film där 20 lektioner använts för att göra filmen. Om filmerna har planerats och spelats in snabbt och man inte har hunnit att öva scenerna, så kan skillnaderna synas bland annat i teknisk kvalitet, skådespelarnas insatser och i bristen på användningen av metoderna för filmframställning. Ändå kan det vara bättre narrativ utgångspunkt och idé i en film som är gjord på fyra timmar än i en film som det använts 20 lektioner till att göra. I båda fallen är resultatet en film, men målen med processen har varit olika.

Målen borde också sättas efter förhållanden och resurser (bl.a. teknik, tid, handledning). Om filmen har en bra och originell idé, och den har behandlats kreativt, har vi överseende med de tekniska bristerna och ojämnheten i framställningen. Det lönar sig alltså att föredra enkla, nya och intressanta idéer. Då uppfattar barnen filmens struktur och budskap bättre och de kan bättre koncentrera sig på berättelsen, bildspråket och skådespelararbetet. Det lönar sig också att kontrollera om idéen är sådan att den intresserar filmskaparna. Skulle det också kunna intressera någon annan?

Kameror och datorer kostar, kreativitet och fantasi kostar ingenting. Genom att använda dessa kommer man långt i filmprojekt, fast det inte skulle finnas så mycket andra resurser (tid, pengar och utrustning). Glädjen i arbetet syns i slutresultatet genom att stämningen är hög, vilket ger ett viktigt mervärde till slutresultatet.

Det lönar sig att planera tidsanvändningen väl. Hur mycket tid av skolundervisningen kan vi använda för att göra film? För en lärare som ska dra ett filmprojekt i klassen för första gången lönar det sig att sätta ribban tillräckligt lågt så att det finns kvar lust också till följande filmprojekt. Ett bra sätt att börja introduktionen i film är att göra en Lumièrefilm på en tagning. Det tar högst en dubbelvecka att göra det. De franska bröderna Lumière filmade hundratals filmer på en tagning med en speltid på 45 sekunder vid sekelskiftet 1800–1900. Trots sin korta speltid och enkla form fanns det många slags innovationer inom filmframställningen och språket i filmerna, vilket har presenterats i avsnittet Vi undersöker i den här handboken.

Efter Lumièrefilmen kan man göra en film med tre bilder det vill säga "uppfinna" filmklippning. Anvisningarna även för denna övning finns i avsnittet Vi undersöker. Efter dessa två övningar kan eleverna redan en hel del om filmens språk och framställning (närbild, beskärning av tid och rum, framträdande för kamera). Efter sådana här övningar kan man få ut mycket mer av en filmverkstad som det reserveras till exempel fyra lektioner (å 45 min) till, varav 60 minuter används för planering, 60 minuter för filmning och 60 minuter för redigering och premiärkväll. Premiärkvällen kan givetvis också tas en helt annan gång, då hinner eleverna förbereda den och göra reklam till exempel till andra klasser och lärare i skolan.

Olika anvisningar för en verkstad kan användas som grund för klassens filmverkstad. Dessa finns exempelvis på webbplatserna Skolornas filmvecka och Kaikki kuvaa. Verkstadens uppbyggnad och berättelsernas omfattning måste relateras till den tid som finns till förfogande. Till och med på fyra lektioner kan film göras med principen från idé till premiärkväll. Om det finns mer tid är det möjligt att bättre sätta sig in i filmskapandets skeden. Det här betyder självfallet att projektet utvidgas och läraren har svårare att särskilt kontrollera flera samtidiga filmprojekt. Slutresultatet kan ändå verka mer slutfört.

TIPS FÖR ARBETET

När filmer görs i skolan går vi i allmänhet igenom alla skeden som hör till filmskapande: idékläckning, manuskript, filmning och redigering. Förutom dessa kan ni fundera på hurdan premiärkväll som ska arrangeras av de färdiga produktionerna, och hur delas den färdiga filmen på till exempel Youtube eller sänds till olika visningar och festivaler som är avsedda för filmer gjorda av barn och unga.

Det är alltså många skeden som hör till filmskapande och ännu fler val som ska göras. Till varje skede finns det bra metoder till exempel för hur processen förs framåt smidigt till exempel i en skolklass. På webbplatsen Skolornas filmvecka presenteras en modell för arbetsverkstad som baseras på metoden Taikalamppu som utvecklats av Valves filmskola. Till den hör bland annat följande saker: filmerna planeras genom att göra en lista på händelseplatser och händelser, i slutet av filmen finns det en överraskande vändning, filmerna spelas in i kronologisk ordning och redigeringen är inte nödvändig.

IDÉKLÄCKNING

Filmens idékläckning är en av de viktigaste skedena i filmskapande. Det är bra att minnas att vid idékläckning är alla idéer "goda" idéer. Den bästa och mest genomförbara idén kan man hitta i ett mycket överraskande ämne. Det lönar sig alltså att vara öppen. Om idén känns fungerande och trevlig, så kan den bearbetas vidare till en berättande form.

För idéskedet finns det många bra metoder, på hur man får barn att komma på idéer och använda sin fantasi. I metoden Taikalamppu som nämndes tidigare ingår en övning på idékläckning: man räknar upp och gör lista på händelseplatser och händelser. När dessa kombineras så kan väldigt intressanta uppsättningar uppstå, som exempelvis bankrån på Mars. De scenutkast som formas kan efter detta uppföras genom improvisation. Scenerna som uppstått kan användas som grund för det egna manuskriptet.

Ett roligt sätt att börja bygga på en egen film är att skriva om karaktärerna. Om den egna karaktären skriver man a) allmänna uppgifter: ålder, kön, yrke; b) sociala egenskaper: sätt, motto, språkkunskaper; c) fysiska egenskaper: kroppsbyggnad, hår, kännetecken, röst; d) personliga preferenser: intressen, vad hen tycker om och inte, goda och dåliga karaktärsdrag, besatthet, rädslor och specialförmågor. Dessutom kan man skriva en kort historia om vad som hänt den egna karaktären i det förflutna. När den egna karaktären är färdig, kan den presenteras för de andra i klassen. Ofta uppstår det en historia av sig själv kring intressanta karaktärer.

Egna erfarenheter kan också fungera som goda utgångspunkter för historier. Då är möjligt att göra filmer om barnens egna liv och erfarenheter. Vad för spännande och roligt har hänt till exempel i skolan på en lektion eller på en rast? Kanske under skolvägen? Skulle det kunna vara en historia för en film?

Ofta kan en sak eller ett föremål ge upphov till en idé som lätt blir en berättelse. Ett sätt att komma på idéer för filmer är att låta smågrupper välja en egen sak eller ett eget föremål och bygga upp en berättelse kring det. Vad är föremålet? Vem har det tillhört? Vad kan man göra med det?

När en idé som känns bra har kläckts, börjar den lätt att formas till berättande form. Ofta börjar berättelsen att sväva ut och det finns risk att grundidén tappas bort. Det är nödvändigtvis inte en dålig sak, utan snarare är det en bra sak att barnen blir ivriga att berätta historier och vidareutveckla idén. Alla idéer och alla detaljer i berättelsen kan ändå inte användas, så val måste göras. Därför är det bra att i slutet av idékläckningen göra en så kallad synopsis om sin egen filmidé, det vill säga berätta om idén med filmen (vad händer i filmen) med en eller två meningar. Efter detta kan man testa om ens synopsis väcker intresse att se filmen i fråga. Om inte, lönar det sig att fundera på sin synopsis eller idé på nytt så att den blir intressant. En synopsis är ett bra verktyg också i grupparbete. Efter att ha läst den vet alla med säkerhet hurdan film de håller på att göra.

MANUSFÖRFATTANDE

Det bästa tipset för att göra manuskript är att försöka hålla det så enkelt som möjligt. Manuskriptet är ett verktyg för filmens filmare, skådespelare och andra personer som deltar i att göra filmen. I manuskriptet berättas vad som syns och hörs i filmen, andra saker skrivs inte i manuskriptet. Det lönar sig att föra berättelsen vidare genom handlingar, inte via tal. På så vis blir slutresultatet mer filmiskt. Det går också lättare och snabbare att filma när barnen inte behöver minnas och improvisera mycket repliker, vilket ofta leder till omtagningar. I filmer som barn gör kan manuskripten vara mycket enkla. Filmerna är ofta 1–3 minuter långa, så de centrala händelserna kan skrivas till exempel genom att använda tankstreck: hur börjar filmen, vad händer sedan, hur framskrider filmen, vad är det för överraskande vändning i berättelsen, hur slutar filmen. Lite bättre dramaturgisk struktur i idén och berättelsen uppnås genom att använda den vanliga uppdelningen början–mitt–slut. Dramaturgin i berättelsen kan utvecklas exempelvis genom följande frågor.

BÖRJAN	
Första impulsen	– Hur börjar filmen: Hur väcks tittarens intresse alldeles i början av filmen?
Presentation	– Hur presenteras händelseplatsen, huvudpersonen, filmens huvudproblem och huvudpersonens mål i filmen?
Vändpunkt 1	– Hur ändras berättelsens riktning för tittaren på överraskande sätt?

MITTPUNKT	
Fördjupning och upptrappning (motsättningarna skärps)	– Vad för slags motstånd upplever huvudpersonen när hen försöker uppnå sitt mål? – Lär vi oss något nytt om huvudpersonen (t.ex. specialfärdigheter, sätt, fel...)? – På vilket sätt eskalerar och kulminerar händelserna före slutet?
Vändpunkt 2	– Hur ändras berättelsens riktning för tittaren på överraskande sätt?

SLUT	
Lösning	– På vilket sätt löser huvudpersonen problemet och vinner över sin motståndare?
Upplösning	– Hur visar det sig att lugnet/vardagen återkommer till händelseplatsen och huvudpersonens liv? Eller återkommer problemen?

INSPELNING

När barnen börjar spela in filmen, borde alla ha en tydlig roll med vilka uppgifter var och en arbetar. Rollerna kan man också låta gå runt så att alla får något meningsfullt att göra och alla villiga får till exempel prova på att spela in. I synnerhet för små barn kan det vara lättare när filmens händelser (scenerna) spelas in i kronologisk ordning. Det möjliggör även att filmerna nödvändigtvis inte ens behöver redigeras. Om redigeringsskedet lämnas bort så kan inlednings- och sluttexterna skrivas till exempel på papper eller tavlan, där de filmas. Ljudeffekterna kan göras och sparas i samband med inspelningarna live samtidigt när scenerna filmas.

Det lönar sig att öva på scenerna innan de spelas in. På så vis kan både filmare och skådespelare konkret prova på hurdant uttryck som skulle passa i situationen. Om en skådespelare talar i scenen, borde kameran föras tillräckligt nära den filmade personen. Kamerans mikrofon borde också riktas mot talaren. I situationen borde man ändå undvika att skådespelaren tittar in i kameran, om det inte är ändamålsenligt för berättelsen. Det rekommenderas att en yttre mikrofon används. Då kan ljudet spelas in bättre, när mikrofonen kan riktas i annan riktning än kameran. Det lönar sig också att minnas att, om man filmar nära kyl- och ventilationsanordningar så kan det orsaka överraskande stora störningar i slutresultatet. Därför lönar det sig att alltid använda hörlurar om möjligt och hålla ett öga på ljudstyrkan.

REDIGERING

Redigeringsskedet är inte nödvändigt, men nuförtiden när filmerna ofta spelas in på iPad eller andra surfplattor, lyckas även redigeringen enkelt med samma enhet. Efter inspelningen kommer redigeringsskedet som möjliggör att inspelningen görs i icke-kronologisk ordning, för i redigeringsskedet kan ordningen i de inspelade scenerna ändras i redigeringsprogrammets tidslinje. I redigeringsskedet får man mer effekt och stämning i filmframställningen genom att lägga till musik och ljudeffekter. Dessutom kan filmade tagningar förkortas och på så vis kan onödiga delar tas bort. Ett syfte med redigeringen är också att skapa rytm i filmen.

Det lönar dig att dela upp redigeringen i tre skeden: först koncentrerar man sig på bildspåret det vill säga fäster uppmärksamhet vid hur en tagning byts till följande tagning och om man ska använda till exempel övertoning eller uttoning mellan tagningarna. I början av filmen har man i allmänhet filmens namn och i slutet namnet på barnen som gjort filmen och skolans namn och årtal. När bildspåret har redigerats, koncentrerar man sig sedan på filmens ljudvärld: lägger till inlednings- och avslutningsmusik, ljudeffekter och kanske dämpar eller framhäver ljud i inspelningssituationen. Efter detta kan man titta på filmen från början till slut och fundera på filmens rytm och stämning. Är filmen i något skede för långsam eller för snabb? Hörs alla ljud? Är musiken som valts lämplig för stämningen? Filmerna kan man också titta på i andra skeden av redigeringen, men man blir snabbt blind för framställningen i sin egen film. Det är bra att ta hänsyn till det, för det är naturligtvis inte alls samma sak hur filmframställningen öppnar sig för en sådan person som har sett den 10 gånger än för en person som bara ser den en gång.

Ett sådant här enkelt redigeringsskede där bildspåret först ordnas och efter det ordnas ljudspåret fungerar bra i korta filmer gjorda av barn. Om det finns mer tid och tålamod så kan man fästa uppmärksamhet vid kontinuiteten det vill säga hur till exempel rörelsen fortsätter från en tagning till en annan. Även i detta fall lönar det sig först att göra en så kallad "råklippning", där tagningarna ordnas i rätt ordning på tidslinjen innan man börjar att behandla dem noggrannare.

Fast det i redigeringsskedet bara kan vara en person i taget som redigerar, kan också en större grupp tas med i redigeringsskedet: filmens material kan överföras till två enheter och redigeras på båda enheterna, i den ena filmens början och i den andra filmens slut. En del av barnen kan söka lämpliga ljudeffekter och en del musik som passar filmen, samtidigt som den övriga gruppen redigerar bildspåret. För redigeringen är det bra att ha någon slags plan som kan göras utifrån manuskriptet. Ljudeffekter kan barnen till exempel på förhand fundera på och göra en lista av.

PREMIÄRKVÄLL OCH PUBLICERING

Det är fint att få en film färdig, och det lönar sig att ta ut all glädje av det. Gruppen har gjort mycket jobb och många val samt gått igenom olika skeden i filmframställning. Kanske har de också stött på svårigheter under processen, och ibland har det kanske känts som om det aldrig blir färdigt. Genom att övervinna svårigheterna når vi vinst. Om filmen är väl planerad så var det kanske inte heller stora problem.

Sedan är det dags att visa andra resultatet av arbetet: det lyckas genom att orda en premiärkväll och genom att publicera de färdiga filmerna på exempelvis en YouTube-kanal. När det gäller

dessas måste man observera vissa saker om bland annat offentligt framförande och tillstånd.

När barnens produktioner förevisas offentligt, ska barnens vårdnadshavare tillfrågas om tillstånd att förevisa. Om barnet inte får framträda i filmen, men annars kan delta i att göra filmen, kan barnet i fråga i dessa situationer hänvisas att ha andra roller bakom kameran som till exempel regissör, filmare, ljudtekniker, redigerare eller manusförfattare. Det är bra att samla in tillstånden innan filmprojektet börjar så att läraren kan förbereda sig bättre på eventuella förbud till offentligt framförande och framträdande i filmen.

I klassen blir det i allmänhet flera filmer färdiga samtidigt. Det lönar sig att titta på filmerna tillsammans, för det är trevligt att titta på andras arbeten. Hur har de andra lyckats? Hurdant mottagande får den egna filmen? Till premiärkvällen kan eleverna också bjuda in elever från andra klasser för att beundra verken. Premiärkvällen blir festligare och mer imponerande om det tillverkas affischer om filmen och det kanske är inträdesbiljetter till evenemanget

Under premiärkvällen får filmerna applåder. Efter detta kan det vara en diskussion om filmerna. Den bästa situationen är om filmerna väcker diskussion bland eleverna, där lärarens roll är att fungera som ordförande. Ofta lönar det sig för läraren att förbereda sig på och på förhand fundera ut några frågor, som kan ställas efter att filmerna har visats. Ju mer tid som har gått sedan filmerna gjordes, desto objektivare kan man ställa sig till sin egen produktion. Ofta arrangeras premiärkvällen ändå av praktiska orsaker mycket nära filmskapandets avslut. I vissa fall nästan genast efter att redigeringsskedet avslutats.

Efter premiärkvällen kan filmerna delas till alla som deltagit i göra filmer. Ett praktiskt sätt är att dela filmens laddningslänk via någon molntjänst (WeTransfer, Dropbox, Google Drive o.d.)

eller ladda filmerna till tjänsten YouTube till exempel på skolans eller klassens egen kanal. På YouTube kan videorna hållas privata (öppnas bara med länk) eller så kan de synas offentligt. Om filmerna är offentliga lönar det sig att ta bort kommentarmöjligheterna i filmens inställningar. Annars måste man moderera och följa eventuella osakligheter i kommentarsfältet.

Det är lätt att skicka vidare en länk till en film som finns på YouTube och i molntjänst. Filmen är till exempel lätt att skicka till olika evenemang och festivaler som visar filmer gjorda av barn och unga. Plötsligt är det så att en film som det kläckts idéer till tillsammans i klassen fortsätter sitt liv i världen utanför skolan, och får till stånd långvarig glädje samt att barnens egen röst får höras till och med som en del av den samhälleliga diskussionen.

FRÅGOR FÖR BEDÖMNING AV DEN EGNA PRODUKTIONEN	
ANALYS AV SKAPANDEPROCESSSEN	ANALYS AV PRODUKTIONEN
– Var det problem under processen? Hur löstes problemen? – Deltog alla i arbetet? – Vilka roller bildades i arbetsgruppen? – Var det roligt eller tråkigt att göra filmen?	– Hur var det första intrycket av filmen? – Hur lyckades filmen a) enligt skaparna, b) enligt andra? – Finns det en berättelse i filmen? Förmedlas det som filmskaparna har velat berätta med filmen? – Hur skulle den färdiga produktionen eventuellt kunna förbättras? – Vilka kreativa lösningar har använts i filmen? – Hur påverkar den valda musiken stämningen?

SAMBAND MED GRUNDERNA FÖR LÄROPLANEN FÖR DEN GRUNDLÄGGANDE UTBILDNINGEN

Under filmskapandet får eleverna producera filmtexter i audiovisuell och digital form.

I arbetet har samarbetet och glädjen över att komma till insikt en viktig roll. Genom att göra filmer utvecklas elevernas sociala färdigheter och de lär sig att uttryck sig samt att uppträda framför kameran.

Eleverna uppmuntras att uttrycka sig mångsidigt och att använda sin egen kropp för att uttrycka känslor, uppfattningar, tankar och idéer.

Genom filmskapande lär sig eleverna att tro på sig själva och sina uppfattningar samt att motivera val de gör.

Processen med arbetet möjliggör även att eleverna får använda och tillämpa färdigheter som de lärt sig utanför skolans lektioner i skolarbetet och att fördjupa dem.

Till exempel så fördjupas elevernas uppfattning om apparater, programvara samt användnings- och driftsteknik för olika slags service.

Till följd av detta får de övning i att systematisera, organisera och dela dokument samt att framställa digitala produkter tillsammans med andra.

I grupparbete är det viktigt att lära sig lyssna på sig själv och andra, se saker med andras ögon och att finna alternativ och kreativa lösningar.

Elevernas bildkunskap utvecklas också när de gör filmer.

Under processen är det möjligt att diskutera vad begreppen dataskydd och upphovsrätt betyder, och vilka följder lagstridig verksamhet kan ha.

MÅL

- Grupparbete, kommunikation
- Självuttryck, kreativitet, glädje och fantasi
- Berättarkonst
- Filmens språk och läskunnighet
- Motivera sina egna val
- Bekanta sig med upphovsrätt
- Utnyttja de egna mediefärdigheterna i skolarbetet

UTMANINGAR

LÖSNINGAR

Alla kan inte delta och använda sina egna styrkor (det vill säga att det inte finns uppgifter för alla).

Gör inte för stora smågrupper, en bra gruppstorlek för att göra en fiktiv film är 4–7 barn/grupp.

Läraren hinna inte kontrollera/handlea arbetet i varje smågrupp.

Filmskapande görs med utgångspunkt från eleven, läraren borde före inspelningsskedet ge eleverna i uppgift att till exempel använda minst tre bildstorlekar etc. För små barn är det givetvis önskvärt att det finns fler hjälpare händer (skolassister).

Skolan har inte inspelningsutrustning till varje grupp.

Kan elever använda egna smarttelefoner för inspelning? Kan eleverna gör inspelningar/ ha filmprojekt i omgångar? Alla behöver inte göra film samtidigt, utan en del kan göra till exempel teater, ståuppkomik etc.

Vi har för lite tid.

Det finns alltid tillräckligt med tid när filmens omfattning planeras i förhållande till tillgänglig tid. Om man har två timmar lånar det sig inte att börja göra en film på 10 minuter. Däremot lånar det sig att exempelvis göra en Lumièrefilm på en bild.

Skolan har inte rekvisita.

Rekvisita är inte nödvändigt. Eleverna kan också ges anvisningar att ta med rekvisita hemifrån: ta med dig ett föremål och ett klädesplagg. Dessa saker kan fungera som utgångspunkt för planering av filmen. När var och en tar med sig ett klädesplagg och ett föremål har man redan ett ordentligt förråd med rekvisita.

Läraren kan inte undervisa i filmskapande.

Det behöver läraren inte kunna, för det bästa sättet för eleverna att lära sig göra film är att göra film. Filmens språk lär sig eleverna bäst genom att använda det.

UTMANINGAR	LÖSNINGAR
Slutresultatet är inte tillräckligt bra.	Alla är barn i början. Elevena kan inte lära sig allt om filmskapande genom att göra en film. Också yrkesfolk gör dåliga filmer ibland. Slutresultatet är inte huvudsaken, utan att elevena har bekantat sig med filmkultur och filmspråk på ett meningsfullt sätt.
I den färdiga produkten hörs talrösterna dåligt.	Det lönar sig inte att föra filmens berättelse framåt genom dialog och tal utan hellre genom filmframställning och aktivitet, det är filmiskt och då lär sig elevena mest om filmisk framställning. Om det finns tal i filmen, borde kameran föras nära talaren eller ännu hellre använda sig av en extern mikrofon.
Det kommer många nya idéer under inspelningen.	Manuskriptet och idén konkretiseras för barnen först i inspelningsskedet och barnen förstår bättre vad det gäller. Manuskriptet är bara ett arbetsredskap och det kan göras ändringar i det. Det lönar sig inte att börja ändra för mycket i det, för annars går man tillbaka till starttrutan.
Filmskapande intresserar inte alla elever eller eleven vill inte uppträda framför kameran.	Till filmskapande hör det många olika roller, såväl framför kameran som bakom. I processen behövs filmare, ljudtekniker, skådespelare, regissör, redigerare samt organisatör och skriptor som ser till att inspelningen framskrider i enlighet med manuskriptet. Dessutom kan elevena själva göra musik eller ljudeffekter till filmen och upphovsrättsfri musik kan framföras på nätet. Till filmen kan elevena också göra en affisch antingen av fotografier eller av egna teckningar. Det finns säkert något meningsfullt för alla att göra.

SLUTORD

FILMEN HÖR TILL SKOLAN

FILMEN SOM EN DEL AV FENOMENBASERAT LÄRANDE

När filmen granskas ur flera olika synvinklar till exempel på det sätt som den här handboken presenterar, bildas ett förträffligt ämne till skolornas fenomenbaserade lärande och helhetsskapande undervisning. I den handboken har filmfostran granskats ur utgångspunkterna att undersöka, att uppleva och att göra, där målet är att fördjupa sig i konst, kultur och språk. Samma utgångspunkter och mål finns även i verksamheten i nationella Skolornas filmvecka. Genom att sätta sig in i filmen enligt anvisningar och uppgifter från Skolornas filmvecka, deltar eleverna samtidigt i fenomenbaserat lärande om film.

Traditionellt har fenomenbaserat lärande varit antingen ämnesbaserat helhetsskapande, där det i studier av olika ämnen inriktas på granskning av ett fenomen. Fenomenbaserat lärande är som bäst när fenomenet inte ges färdigt till eleverna, utan det kommer fram ur barnens egna frågor och erfarenheter. Till följd av detta motiverar fenomenbaserat lärande eleverna. Filmen är som fenomen något som genuint intresserar elever och den rörliga bilden integreras lätt i undervisningen av olika ämnen. Filmens grundegenskaper och framställningsmetoder kan utnyttjas i inläring och problemlösning i olika ämnen. Inlärningsmetoderna som formas på detta sätt är undersökande till sin natur. De ökar också elevens förståelse för filmens metoder och sätt. Det fenomenbaserade lärandet är i dessa fall dubbelriktat. Filmen kan studeras som fenomen ämnesbaserat genom att använda olika ämnens metoder för att bekanta sig med filmfenomenet: i matematik kan filmens kostnader, avkastning och förlust räknas, på lektionerna i elevhandledning och samhällslära kan eleverna bekanta sig med yrkesgrupperna inom film, i bildkonst med filmens bildspråk och på lektionerna i modersmål framställning av berättelser och att skriva manuskript.

Å andra sidan kan filmen och den rörliga bilden i sig vara en metod, när den används i ämnen som integrerad metod det vill säga kamerapenna. På webbplatsen Filmveckan finns det många uppgift som tillämpar kamerapennans pedagogik för olika ämnen.

EXEMPEL FÖR FENOMENBASERAT LÄRANDE OM FILM		
DET FENOMENBASERADE LÄRANDETS METOD	PEDAGOGIK/MATERIAL	MÅL
Ämnesbaserat	Olika ämnens metoder	I samband med olika ämnen bekantar vi oss med filmens olika delområden som budget, arbetsbeskrivningar, bildspråk och framställning av berättelse.
Ämnesintegrering	Kamerapennans pedagogik	Vi använder videokameran på samma sätt som en vanlig penna vid studier i olika ämnen.
Vi undersöker, vi upplever, vi gör	Skolornas filmvecka	Vi bekantar oss ingående med filmen som konst, kultur och språk.
Filmens historia	Materialet "en tidsresa i filmen" på KAVI:s webbplats Filmstigen	Vi bekantar oss med filmens historia och utvecklingen av filmuttryck genom funktionella övningar.
Filmanalys	Filmanalys Skolbio Ihmetafilmi/CinEd Filmkamraten Bokbio	Vi granskar filmernas ljud- och bildframställning genom funktionella och aktiverande övningar. Skolbions material kombinerar behandlingen av filmerna i samband med olika ämnen.

FILMEN HÖR TILL SKOLAN

För cirka 15 år sedan väntade jag i börja av mitt arbete med filmfostran på att en lektion skulle börja i ett lärarrum i en skola. Vid samma bord satt ett äldre man och drack kaffe, och han kastade bedömande blickar åt mitt håll. Slutligen fråga han: "Vem är du då?". Jag presenterade mig och berättade att jag hade kommit till skolan för att göra film med eleverna. En stunds tystnad följde. Jag tänkte att det var den diskussionen, när läraren åter höjde sin blick mot mig. "Ja, filmen hör ju inte till skolan. Det finns viktigare saker att göra här."

Ännu idag funderar jag ofta på det här mötet. Jag medger att jag får motivation av det att utveckla nya metoder för filmfostran som är lämpade för skolundervisningen (...så tack för det). Det talar också om i vilken situation vi då levde och säkert ännu delvis fortfarande lever – skolvärlden och barnens medievärld möts inte. Kommentaren fick mig att också för första gången fundera på varför filmen har så dålig ställning i skolan i jämförelse med annan konst som undervisas där. För jämförelsens skull – knappast skulle vi kunna föreställa oss ett skolväsende där det inte skulle undervisas i litteratur, bildkonst eller musik. Varför hör inte förra århundradets otvivelaktigt viktigaste konstform till skolan? I skolundervisningen har inte filmen upplevts som en pedagogisk sak. Däremot har det varit en bra vikarie eller belöning eller någon annan sak som kopplas till underhållning – och underhållning är ju inte pedagogik att ta på allvar, åtminstone inte i skolan.

Med både den här handboken och verksamheten i nationella Skolornas filmvecka försöker vi visa varför filmen hör till skolan. Skolornas filmvecka har arrangerats sedan år 2015. Målet är att utveckla det till en årlig temavecka om filmfostran i skolorna, där filmen bedöms som konst.

kultur och språk. Under veckan är det möjligt att fördjupa sig i filmen genom att göra filmer, titta på filmer och använda filmen som penna det vill säga genom att lära sig ämnen i olika läroämnen genom att filma med videokamera. Responsen från elever och lärare har överträffat förväntningarna. Filmen hör verkligen till skolan, om och när dess pedagogiska potential utnyttjas. Skolornas filmvecka är ett bra sätt att börja.

KÄLLOR

- Astruc, Alexandre: Uuden avant-garden syntymä: Caméra-stylo. I verket Bagh, Peter von (red.) Paras elokuvakirja, WSOY Juva 1995, originalverk Naissance d'une nouvelle avant-garde, la Caméra-Stylo. Écran Français, 1948
- Bergala, Alain: Kokemuksia elokuvakasvatuksesta. Ungdomsforskningsnätverket /Ungdomsforskningssällskapet, publikationer 142, Helsingfors, 2013
- Fedorov, Alexander: Media Education around the World: Brief History. I publikationen acta didactica Napocensia, volume 1, number 2, 2008; http://dppd.ubbcluj.ro/adn/article_1_2_7.pdf
- Kiesiläinen, Ismo: Kamerakynän pedagogiikka - opettajan käsikirja, 2017
- Kovanen, Marjo: Elokuvakasvatuksen opas, Otava, 2013
- Nevala, Tommi: Aikamatka elokuvaan, Uleåborgs stads bildnings- och kulturtjänster, Valves filmaskola, 2015
- Nevala, Tommi: Elokuvakasvatuksen jäljillä. Nationella audiovisuella institutet Blogg. <https://kavi.fi/fi/blogi/mediakasvatus/elokuvakasvatuksen-jaljilla>
- Nevala, Tommi & Kiesiläinen, Ismo: Kamerakynän pedagogiikkaa, teoksessa Hakkarainen, Päivi- Kumpulainen, Kari (red.): Liikkuva kuva - muuttuva opetus ja oppiminen, Laplands universitet, pedagogiska fakulteten, mediapedagogiska centret, Jyväskylän universitet, Karleby universitetscenter Chydenius, 2011
- Peters, J.M.I.: Johdatusta elokuvakasvatukseen, Otava, Helsingfors, 1965
- Sihvonen, Jukka: Liekehtivät nalleverhot. Esseitä televisio- ja elokuvakasvatuksesta. Helsingfors, Like, 1988
- Smith, Frederick James: The Evolution of The motor Picture - Looking Into The Future With Thomas A. Edison, New York Dramatic Mirror, July 9, 1913
- A Framework to film Education, BFI, 2015, <https://www.bfi.org.uk/sites/bfi.org.uk/files/downloads/%20bfi-a-Framework-for-film-education-Brochure-2015-06-12.pdf>
- Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen 2014, Utbildningsstyrelsen, 2016
- Citaten på sidorna 24, 37 och 48 är från enkäten 'Miksi elokuva kuuluu kouluun?' som är riktad till lärare i Skolornas filmveckan.

OM FÖRFATTAREN

Tommi Nevala arbetar som producent på Valves filmskola och anställd i Uleåborgs stad. I sitt arbete arrangerar han verkstäder och kurser för barn, unga och lärare samt verkar även i undervisnings- och utbildningsuppgifter. Ett av hans specialintressen är kamerapennans pedagogik som han började att arbeta med år 2004 med målet att utveckla nya sätt att använda den rörliga bilden som redskap för lärandet i skolundervisningen. Han har arbetat i fortbildningsprojekt för lärare och i nationella och internationella projekt inom filmfostran. Han har skrivit artiklar, publikationer och guideböcker om filmfostran. Enligt honom borde skolorna utnyttja potentialen med rörlig bild mångsidigt i undervisningen av alla ämnen. Hans önskan är att uppskattningen av filmen i skolundervisningen skulle vara på samma nivå som andra ämnen som undervisas i skolan som musik, bildkonst och litteratur.

VALVES FILMSKOLA

Valves filmskola har verkat sedan år 2003. Filmskolan är mångkunnig i filmfostran och utvecklar nya undervisningsmetoder och läromaterial som utnyttjar den rörliga bilden och film. Filmskolan arrangerar filmklubbar, -kurser, -verkstäder, och seminarier för barn, unga och vuxna samt den årliga nationella tävlingen Oskari för filmer gjorda av barn och unga. I filmskolans verksamhet sporrar och uppmuntrar barn till kreativt självuttryck och till att filmiskt förevisa sina egna tankar, genom vilket barnets nyfikenhet för konst och kultur väcks.

För närvarande koordinerar Valves filmskola verksamheten i nationella Skolornas filmvecka, i vars program det finns många metoder som utvecklats av filmskolan.

Valves filmskola: www.kulttuurivalve.fi/elokuvakoulu

Skolornas filmvecka: www.elokuvaviikko.fi (på finska), www.elokuvaviikko.fi/sv/ (på svenska)

METODHANDBÖCKER PUBLICERADE AV VALVES FILMSKOLA

Stadssymfoni (2017)

Tidsresa i filmen (2015)

Vår dokumentär (2015)

Filmmästarnas animationsguide för förskole- och nybörjarundervisning (2011)

Hitvideo (2011)

Videopensel (2009)

Den magiska lampan (2005)

Guideböcker och annat undervisningsmaterial från Valves filmskola finns på filmskolans webbplats.

[illegible]

© 2011 Blackwell Publishing Ltd *Journal of Internal Medicine* 270: 103–111

I *Handbok för filmfostran* behandlas filmfostran ur tre perspektiv vilka är vi undersöker, vi upplever och vi gör. Den pedagogiska modellen är bekant från nationella Skolornas filmvecka, då eleverna observerar sin omgivning, tittar på och analyserar filmer samt gör egna mästerverk.

Modellen för filmfostran som presenteras i handboken stöder elevernas aktiva arbete och interaktion, vilket leder till att filmens pedagogiska potential utnyttjas allt bättre i skolundervisningen. Handboken för filmfostran är i första hand riktad till lärare på grundskolenivå och gymnasium, men där finns också praktiska tips för andra som är intresserade av filmfostran.

WWW.KULTTUURIVALVE.FI/ELOKUVAKOULU

WWW.ELOKUVAVIIKKO.FI